

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*Women &
Hadlakat
Nerot
Chanukah*

Mrs. Deena Rabinovich
כב' כסלו תשע"ב • December 18, 2011

1) משנה קידושין פרק א משנה ז

כל מצוות הבן על האב--האנשים חייבין, והנשים פטורות; וכל מצוות האב על הבן--אחד אנשים ואחד נשים, חייבין. וכל מצות עשה שהזמן גרמה--האנשים חייבין, והנשים פטורות; וכל מצות עשה שלא הזמן גרמה--אחד אנשים ואחד נשים, חייבין. וכל מצוה בלא תעשה, בין שהזמן גרמה ובין שלא הזמן גרמה--אחד אנשים ואחד נשים, חייבין: חוץ מבל תקיף, ומבל תשחית, ומבל תיטמא למתים.

2) מסכת קידושין דף לב עמוד ב- לה עמוד א

כל מצות עשה שהזמן גרמא וכו'. ת"ר: איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא? סוכה, ולולב, שופר, וציצית, ותפילין; ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא? מזוזה, מעקה, אבידה, ושילוח הקן. וכלל הוא? הרי מצה, שמחה, הקהל, דמצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות! ותו, והרי תלמוד תורה, פריה ורביה, ופדיון הבן, דלאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא, ונשים פטורות! אמר רבי יוחנן: אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ... ומצות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות. מנלן? גמר מתפילין, מה תפילין - נשים פטורות, אף כל מצות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות; ותפילין גמר לה מתלמוד תורה, מה תלמוד תורה - נשים פטורות, אף תפילין - נשים פטורות. ונקיש תפילין למזוזה! תפילין לתלמוד תורה איתקיש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שניה, תפילין למזוזה - בפרשה שניה לא איתקיש. ונקיש מזוזה לתלמוד תורה! לא סלקא דעתך, דכתיב: [דברים יא] למען ירבו ימיכם, גברי בעי חיי, נשי לא בעי חיי? והרי סוכה, דמצות עשה שהזמן גרמא, דכתיב: [ויקרא כג] בסוכות תשבו שבעת ימים, טעמא דכתב רחמנא האזרח - להוציא את הנשים, הא לאו הכי נשים חייבות! אמר אביי: איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב: בסוכות תשבו, תשבו - כעין תדורו, מה דירה - איש ואשתו, אף סוכה - איש ואשתו.

3) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מג עמוד ב

סלקא דעתך אמינא: הואיל וכתיב [דברים טז]. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בקום אכול מצה - ישנו בכל תאכל חמץ, והני נשי הואיל וליתנהו בקום אכול מצה, דהויה ליה מצות עשה שהזמן גרמא (היא) - אימא בכל תאכל חמץ נמי ליתנהו, קא משמע לן. והשתא דאתרבו להו בכל תאכל חמץ - איתרבי נמי לאכילת מצה, כרבי (אליעזר) - מסורת הש"ס: [אלעזר]. דאמר רבי אליעזר: **נשים** חייבות באכילת מצה דבר תורה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו' כל שישנו בכל תאכל חמץ - ישנו באכילת מצה. והני נשי נמי, הואיל וישנן בכל תאכל חמץ - ישנן בקום אכול מצה.

4) תוספות מסכת עירובין דף צו עמוד ב

אבל אשה דאינה מיחויבת אפי' מדרבנן במצות עשה שהזמן גרמא כדמוכח בהדיא בפרק מי שמתו [ברכות דף כ:]: גבי נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה ובריש סוכה [דף ב:]: גבי הילני המלכה היכי מצי למימר וצונו ואין לתמוה דסומא חייב מדרבנן ואשה פטור לגמרי דהחמירו חכמים בסומא משום דהוי ממין בר חיובא ועוד שלא יראה כעו"ג אם היה פטור מכל המצות אבל לאשה כי פטורה נמי לגמרי ממצות עשה שהזמן גרמא אכתי מחויבת בכל שאר מצות וממה שהאשה עולה למנין ז' ומברכת קריאת התורה אע"ג דפטורה מתלמוד תורה כדאמר בפ"ק דקדושין [דף כט.]: ובריש בכל מערבין [לעיל דף כז.]: אור"ת דאין זו ראייה דברכת קריאת התורה לאו משום מצות תלמוד תורה שאפי' בירך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר בירך בקריאה ראשונה ומקטן דמברך ברכת המזון אע"פ שהוא פטור אין ראייה לאשה דקטן אתי לכלל חיוב וחייב לחנכו ואינו מוזהר על לא תשא.

5) פסחים קח עמוד א

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס.

6 מגילה ד עמוד א

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס.

7 שבת כג עמוד א

אמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס.

8 רש"י פסחים קח עמוד א

"שאף הן היו באותו הנס" כדאמרנו סוטה יא ע"ב בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה, נמי אמרינן הכי, דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת [כג, א].

9 רש"י מגילה ד עמוד א

"אף הן היו באותו הנס" שאך על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו'.

10 רש"י שבת כג עמוד א

"היו באותו הנס" שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל ידי אשה נעשה הנס"

11 תוספות – מס' מגילה (ד.)

"שאף הן היו באותו הנס". פירש רשב"ם שעיקר הנס היה על ידן בפורים על ידי אסתר בחנוכה על ידי יהודית בפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו וקשה דלשון שאף הן משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזירה היתה מאד עליהן.

12 תוספות פסחים קח עמוד ב

"היו באותו הנס" פי' רשב"ם שעל ידם נגאלו וכן במגילה ע"י אסתר ובחנוכה ע"י יהודית וקשה דאף משמע שאינן עיקר ועוד דבירושלמי גריס שאף הן היו באותו ספק משמע באותה סכנה דלהשמיד להרוג ולאבד והא דאמרינן דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי התם בעשה דאורייתא אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס.

13 סדר רב עמרם גאון

ואין צריך לומר שעשה נסים. שכך אמר [...] ראש ישיבה המקדש בפסח אין צריך לומר על הכוס שעשה נסים לאבותינו. מאי טעמא. שהואיל וצריך לומר למי שעשה לנו את כל הנסים האלו, ושם צריך להזכיר שיעבוד ועבדות ונס וגאולה, אינו צריך להזכיר כאן, ואם מזכיר שתי פעמים, מוציא שם שמים לבטלה. ובחנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה, ששם אין קדוש ולא הגדה ולא סדר נסים כפסח. וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרים

14 שלחן ערוך אורח חיים סימן תר"ע - דברים האסורים והמותרים בחנוכה:

סעיף א': בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה; ונהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם.
סעיף ב': ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח מהר"א מפרא"ג. ונהגין לומר זמירות ושבחחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה [מנהגים]. יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב [כל בו ור"ן]

15 משנה ברורה על שלחן ערוך אורח חיים סימן תרע

[ג] הנשים - דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם כדלקמיה בס"ב בהג"ה ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה:

16) משנה ברורה על שלחן ערוך אורח חיים סימן תרע

[ו] שלא קבעום למשתה ושמחה – אלא להלל ולהודות. ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא בטול משתה ושמחה ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם לכך כשהצילם הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבחו ית' ג"כ ע"י משתה ושמחה משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך] ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרין לאמונתם ח"ו לא היו מבקשים יותר אלא שהגביר הקב"ה יד ישראל ונצחום לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידינו לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו [לבוש]

[ז] שהאכילה יהודית - היא היתה בתו של יוחנן כ"ג והיתה גזירה שכל ארוסה תבעל לטפסר תחלה והאכילה לראש הצוררים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם:

17) קיצור שולחן ערוך סימן קלט סעיף ג

חנוכה מותר בעשיית מלאכה, אך הנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקות ואין להקל להם. והטעם שהנשים מחמירות יותר, מפני שהיתה גזרה קשה על בנות ישראל, שגזרו, בתולה הנישאת תבעל להגמון תחלה, ועוד מפני שהנס נעשה על ידי אשה בת יוחנן כהן גדול היתה יפת תאר מאד, ובקשה המלך הצורר שתשכב עמו ואמרה לו שתמלא בקשתו, והאכילתו תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתה יין וישתכר וישן וירדם וכן היה, וחתכה את ראשו והביאתו לירושלים, וכראות שר צבאם כי אבד מלכם וינוסו. ולכן קצת נוהגין לאכול מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שנעשה על ידי חלב.

18) ספר כלבו סימן מד - דין הלכות חנוכה ודין התפלה

בכ"ה בכסלו יומי חנוכה אנון דלא להתענאה בהון ודלא למספד בהון כי בבית שני כשמלכה מלכות יון גזרו שמד על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידיהם בממונם ובכנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם ישראל מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שרחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם וגברו בני חשמוניא הכהנים הגדולים והרגום והושיעו את ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יותר ממאתים שנה עד חרבן בית שני, וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה יום בכסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד קטן שהיה מונח בתוך שדה קבועה בכותל שלא היו יכולין להסיטה והיה פתחה סגור וחתום בחותמו של יוחנן כהן גדול ובסגירת הפתח בחותם הכירו שלא נגעו בפך ולא היה בו שמן להדליק רק לילה אחת ונעשה להם נס והדליקו ממנו ח' ימים עד שהובא השמן מהמקום שהן כותשין אותו שם והיה רחוק דרך ד' ימים נמצאו בין הליכה וחזרה שמונה ימים, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו עושין אלה הימים בכל שנה ושנה ימי משתה ושמחה והלל ויהיו מדליקין הנרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה ח' ימים והן הנקראין ימי חנוכה כלומר חנו כ"ה כסלו בכ"ה בחדש יתחילו, והימים האלו אסורין בהספד ובתענית, וגומרים בהם את ההלל ומברכין עליו לגמור, אחד יחיד ואחד צבור, ונר חנוכה מצוה להניחו על פתח הבית מבחוץ בטפח הסמוך לפתח מצד שמאל הנכנס כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, ולא יניחנה למעלה מכ' אמה לפי שאין העין שולטת בו ולא יהיה בזה פרסום הנס ואם הדליקה למעלה מכ' אמה ובא להשפילה צריך לכבותה ואח"כ להדליקה במקום הראוי לפי שההדליקה עושה מצוה הדליקה למטה מי' כשרה והוא שתהיה גבוהה ג' טפחים מן הקרקע והדר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים, ועכשו בגלות שאין אנו יכולין לקיים המצות בשלמות מניחה על פתח ביתו מבפנים ואפילו הניחה על שלחנו דיו, ואסור להשתמש לאורה משום ביזוי המצוה שלא יהיו המצות בזויות עליו שכן מצינו בירושלמי אמר הקב"ה הוי מכבד המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו ואם כבדת אותם כאלו כבדתני ואם בזית אותם כאלו בזית לשמי, ונהגו

קדמונינו להדליק בלילה הראשונה אחת ולהיות בכל לילה מוסיף אחת עד שמנה ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה ולברך על התוספת והטעם לפי שבכל לילה היה הנס מתחדש, ועוד טעם אחר לחדש הפתילות זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בלילה אל מנורת המאור, ובמסכת סופרים כתב אין חוששין לפתילת נר חנוכה להחליפה עד שתכלה, ונהגו להתחיל בצד הפתח, ונשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, פירוש שהאויבים באו לאבד הכל אנשים ונשים וטף, ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת היתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו, ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה.

19) אוצר המדרשים (אייזנשטיין) חנוכה

תנו רבנן, בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל, מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים שבבתיהם. ועוד גזרו שכל מי שיש לו שור יכתוב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי ישראל, הלכו ישראל ומכרו שוריהם. ועוד גזרו עליהם שיהיו בועלין נשיהן נדות הלכו ישראל ופרשו מנשיהן. ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואח"כ תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כ"ג, כיון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם, מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה ואמרו הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנת נפשות, שהענין פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו היאך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותי לשכב אצלו. כיון ששמע יהודה וחביריו כך נועצו יחדיו להרוג ההגמון, מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות ועשו חופה של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון ובאין כל בעלי נבל וכונו ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית ההגמון. כיון ששמע ההגמון כך אמר לשריו ועבדיו ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני ראויים הם לכבוד גדול, וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו ונכנס יהודה וחביריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו. והרגו שריו ועבדיו ודרסו היונים עד גמירא חוץ מעיקר המלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא וחזרו אותם בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים. כיון ששמע מלך יונים שהרגו ישראל הגמון שלו קבץ כל עמו ובא לפני ירושלם והביא אותה במצור, ונפחדו מאד היהודים, והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלם ואמרה הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי, ופתחו לה ויצאה, והלכה לפני המלך, ויאמר לה מה תבקשי, ואמרה אדוני! בת גדולים מישראל אנכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים] עמוד 193 [שמחר תפול ירושלם בידך, כיון ששמע כך שמח שמחה גדולה. והיה לו אחד מחכמי שהיה רואה וחווה בכוכבים והיה אומר רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך, ונתמלא המלך חמה עליו וצוה לחטפו, ואסרו ידיו ורגליו לתלות אותו על העץ אצל ירושלם ויאמר המלך מחר כשתפול ירושלם בידינו נהרוג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית ויאהב אותה ויאמר לה רצונך שתנשאי לי? ואמרה לו אדוני המלך איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך, ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגעו בהן לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמי ולטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך, ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו, ואח"כ הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן, והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו, והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלם ואמרה פתחו לי השערים שכבר עשה הקב"ה נס על ידי, אמרו לה לא דייך שזנית וקלקלת אלא שבאת בעלילה עמנו, מיד הראה להם ראשו של מלך, כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמעו יונים כך אמרו למחרת באים עלינו, והלכו למלך ומצאוהו בלא ראש ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם, וירדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הקב"ה נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב ובא לציון גואל.

20 ספר המנהיג הלכות מגילה עמוד רמט

ונשי' חייבות במקר' מגילה, שאף הן היו באותו הנס, שהנס בא ע"י אסתר. וכן חייבו' בנר חנוכה, שהנס בא ע"י יהודית מבנות חשמונאי, וכן חייבו' בד' כוסות שבשכר צדקניות שבדור נגאלו ישרא' ממצ' כדאי' בפ' המקנה, ושלוש.

21 "אגרות הגרי"ד הלוי" בהלכות חנוכה פרק ד הלכה ט-יא:

נראה פשוט דכל הך טעמא של אף הן היו באותו הנס שייך רק לאותן המצוות דהנס הוא דין וחלות בפני עצמו בעצם קיום המצוה, דאיכא בה קיום של נס ופרסומי ניסא. למשל, הרי חזינן קידוש היום ונר חנוכה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, ולכאורה צריך עיון הלא גם בקידוש היום איכא פרסומי ניסא. אכן פשוט דדין של פירסומי ניסא הוא דין וקיום בפני עצמו בעצם מעשה המצוה ואינו שייך לטעמה של המצוה אם הוא מפני הנס, ועל כן לא שייך זה אלא לנר חנוכה דדין נס ופרסומי ניסא נאמר בעצם מעשה המצוה וקיומה. ועוד יותר הרי בנר חנוכה ומקרא מגילה נתקנה ברכה בפני עצמה שעשה נסים, הרי דהך דינא של נס הוא קיום בעצם החפצא של המצוה ונתקנה ברכה עליה. והרי הך שאף הן היו באותו הנס מצינו רק גבי נר חנוכה ומקרא מגילה וארבע כוסות, והוא משום: דבכל הני מצות דין נס אינו רק טעם המצוה אלא דנאמר בעצם קיום ומעשה המצוה, וכדחזינן דאיכא ברכה מיוחדת עליה, אבל קידוש ומצה, נהי דאיכא בהם זכרון הנס, אבל דין קיום וחלות בפני עצמם בעצם מעשה המצוה הרי ליכא, ואם כן לכאורה כל הך טעמא של אף הן היו באותו הנס לא שייך